

anàlogues; en aquestes, almenys, es troba aplicada a persones, des de textos tan antics i de tals caràcters que descarten la idea d'un manlleu: «los ditz pescadors prometien que darien *per cabessa* sis o dotze diners, o prometien donar, en soma, entre totz deu lliures», doc. ross. de 1313 (RLR XXIX, 76).

Com que CAPITIA en llatí clàssic és el plural de CAPĪTIUM 'obertura per on passa el cap al capdamunt del vestit', veure *cabessa* amb aquest valor és el que menys crida l'atenció: «en assò no sien enteses vetes ne trenes de seda que puxen metre per *cabesses* e per mànegues, ne cordons ne bagues, ne cordes de cordar, de seda», doc. de Solsona de 1336 (Serra V., BCEC, 1905, 155.44), cf. infra *cabeç* (que seguí predominant en català).

Tanmateix no hi ha dubte que, en la nostra llengua, el terreny on s'ha mantingut més fermament aquesta variant de CAPUT és el vegetal: a penes ens cal recordar la *cabeça* o bulb dels alls, cebes i anèlegs (sentit en què ja es documenta en un parell de textos d'arxiu de c. 1400 en el centre del Princ.): no solament els tubercles d'aquests dos, més casolans per a tothom: a Formentera la de la «cebella» (i de la ceba), 1963; a les serres del Gironès s'aplica a d'altres: de la xèrria a Madremanya (1964), del nap (en oposició a la fulla d'aquest) a Sant Aniol de Finestres (1968). A l'Alta Ribagorçana el mot apareix molt vivaç i amb accs. pròpies, ben diferents del castellà: sento *mòltes kabêses* a Castanesa (1957), crec amb un sentit molt semblant al que té a Senet de 'garbelladura, residus que queden en el garbell', aplicat concretament allà a un de forats tan grossos que el gra cau tot seguit damunt la borrasa que li posen a sota, i la garbelladura no arriba a caure (Krüger, *Worfehn*, Misc. Alcover, 14).

En la nostra toponímia queden alguns rastres de *cabeça*, aplicats, amb data antiga i caràcter autòcton, a un cim de cap més o menys aplanat; almenys des del Migjorn del Princ., encara que no sigui ja viu per allà: recordo dues velles masies dites *Les Cabeces* en el Tarragonès o el Baix Penedès (Renau?), i més tard vaig trobar-ne d'altres: no sembla que s'hagi de pensar en cap importació castellana (a Burjassot sembla tractar-se d'una propagació del culte de la coneguda Verge de Jaén) sinó de quelcom que havia estat autòcton i hi ha quedat petrificat.

En fi, en certs parlars llenguadocians i d'altres d'occitans meridionals, el mot apareix aplicat, en certes condicions especials (heterogènies segons els llocs), a la mateixa testa humana: així, a la nostra mateixa frontera lingüística, em deien a Vingrau que ells només han dit sempre *al káp*, però que en el veí poble de Perillós (avui catalanitzat, però de llenguatge occità fins fa poc) deien *la kabêsa*. Per als altres fets relatius als dialectes romànics no hispànics, bastarà remetre a l'article *cabeza* del DCEC (I, 556-8; IV, 950a), amb alguna addició: potser, per exemple, no manca d'importància (com a indicatiu d'un estat de coses anterior) el fet que en el dialecte napolità *capo* sigui del gènere femení (cosa que explica el vell cognom

local *Mezzacapo*, veg. per a tot això Flechia, *Mem. Accad. Lincei*, 1878, 620). El bearn. *cabesse*, que arriba a designar l'arada, és pròpiament el «sep de la charrue» (en l'acc. general «tête») allí deu ser castellanisme puix que hi té caràcter «humoristique», Pa·lay; però, almenys en toponímia, que hi té antiguitat immesurable està provat per l'arcaica conservació de la intervocàlica en algun nom, com *Las Capessas* pasturatges de la vall d'Ossau (a Bielle i Bilheres, veg. els mapes 2 i 3 en Hourcade, *Haut Ossau*). No està prou aclarit el detall semàntic, en *Flamenca*: «En Archimbautz en pes si dressa: / de la testa semblet *cabeissa* / quar las canas foron fumadas, / cortas e per luecs rissadas», v. 5780 (en tot cas forma part de la caracterització ridiculitzant del *gilós*, aire repulsiu, cap eriçat).¹⁵

Pel que fa a la formació etimològica del derivat CAPITIA, se'n va tractar prou en el DCEC (vegeu); recordem que el més segur és que fonèticament cal partir d'una lleu variant *CAPĪTTIA, on la geminació deu ser comparable a la de PLATTEA per PLATEA, ARBUTTIU per ARBUTEUS, i potser deguda, com en aquests casos a mers fets de contaminació paleo-romànica, p. ex. la dels diminutius celtoïdes en -ITTU > -et; que la base fonètica no pot ser del tipus *CAPICIA (cosa teòricament possible en català i portuguès però descartada per la sorda del cast. ant. *cabeça*) ho comprova el *cabeço* o *cabeç* mossàrab de la nostra topografia: la ç mossàrab no pot venir de CI (que donaria è moss.), però sí de -TI-.

Cabeç en el català originari s'aplicà per damunt de tot al capçal o coixí capçal de llit, i al capdamunt d'una peça de vestir obert per passar-hi el cap [S. XIII]: en les *VidesR* un romeu «ac a mendicar; mes con él n'agués vergonya se pausà sots un aybre a dormir, sots lo qual somià que St. Jaume lo paxia, e quant fo despertat él atrobà sots lo *cabetz* pa, del qual ac prou a menyar de 15 dies» traduïnt «panem ad *caput* reperit» de l'original (146r2); «ayxí co Sent Jerònim se levà a les matines --- él se vestí una gonela de femna que li avien pausada al *cabès* los seus enemics» (214r2, trad. 654.31); valor amb el qual continua ben popular en el Rosselló, com ens ho mostra l'oració que fan dir als infants a Vinçà (1939, nota de Simona Pons de Gay): «dins aquest llit me posi jo / cinc àngels hi trobi jo: / dos als peus, tres al *cabeç*, / la Mare de Déu al mig és, / m'ha dit que dormigués».

L'altra acc., referent a la roba, es deia tradicionalment entre valencians, com ens ho ensenya un dels vells *Adages* (amb metonímia, per a la roba que hom es treu i es posa) recollits per Carles Ros «qui no té sinó un *cabés*, / malalt lo dissabte és» (p. 87, o sigui fa llit mentre li llaven la roba), i quasi és el mateix *cabès* «trau primer del coll de la camisa» (Alcoi, 1936). És el que tenim ja en docs. de primers del S. XIV: *cabés*, prop de *flotxa*, en un de ross. de 1306 (RLR VII, 54), «qui capa no portarà que haja a portar en la vestidura subirana, sus e-l pits, prés lo *cabés*, una roda qui sia bé aparexent de drap groch o vermeyl», 1312 (*BABL* VI, 98).